

בין קדושת ערים המוקפות חומה לקדושת ירושלים

א. הקדמה

- ב. קדושת ערים המוקפות חומה וטעמה: ר"ש, תוספות ורש"י
- ג. איסור אכילת קדשים קלים ומעשר שני בערים המוקפות חומה
- ד. תלות מחנה ישראל במחנה שכינה
- ה. טעם ההבדל בין ירושלים לערים המוקפות חומה
- ו. דעת הרמב"ם
- ז. סיכום

א. הקדמה

בתחילת מסכת כלים מונה המשנה עשר קדושות העומדות זו למעלה מזו, ובכללן קדושת ערים המוקפות חומה וקדושת ירושלים החמורה ממנה. במאמר זה נבקש להתבונן בקדושת ערים המוקפות חומה וביחס בינה לבין קדושת ירושלים: יחס שיש בו דמיון מחד-גיסא והבדל מאידך-גיסא.

ב. קדושת ערים המוקפות חומה וטעמה: ר"ש, תוספות ורש"י

במסכת זבחים (קטז ע"ב) נאמר כי כשם שבמדבר היו שלושה מחנות – שכינה, לוייה וישראל – כך גם בירושלים ישנם שלושה מחנות:

תניא: כשם שמחנה במדבר כך מחנה בירושלים – מירושלים להר הבית, מחנה ישראל; מהר הבית לשער נקנור, מחנה לוייה; מכאן ואילך מחנה שכינה, והן הן קלעים שבמדבר.

בתחילת מסכת כלים מבואר שכל מחנה משלושת המחנות נבדל מרעהו לעניין שילוח טמאים הימנו: מצורע משתלח אל מחוץ למחנה ישראל; זבים וזבות, נידות ויולדות משתלחים אל מחוץ למחנה לוייה; וטמאי מת אל מחוץ למחנה שכינה. באותו מקום (א, ז) מבואר שדינן של ערים מוקפות חומה זהה – בכל הנוגע לשילוח טמאים – למחנה ישראל: "ערים המוקפות חומה מקודשות ממנה שמשלחים מתוכן את המצורעים..."¹. רוב המפרשים ביארו שטעמה של הלכה זו הוא שערים מוקפות חומה הן כמחנה ישראל.¹

מדוע ערים מוקפות חומה נחשבות כמחנה ישראל? הר"ש (שם) כתב כי יהושע קידש ערים אלו בקדושת מחנה ישראל:

1. אכן, שונה היא שיטת הרמב"ם וראו בהרחבה להלן סעיף ו.

וקדש יהושע כל עיירות המוקפות חומה כקדושת מחנה ישראל, אבל לא כל א"י ולא שאר עיירות שאין מוקפות חומה.

נראה שכוונת דבריו היא כי בשעת קידוש הארץ יש לקבוע גם את תחומו של מחנה ישראל, ויהושע קבע את הערים המוקפות חומה כמחנה ישראל (ובאותה מידה יכול היה לקבוע תחום אחר). עוד נראה שלערים אלו היו שני קידושים: קידוש להיות עיר מוקפת חומה, וקידוש להיות מחנה ישראל. דין התורה של קדושת ערים המוקפות חומה לעניין בתי ערי חומה וכדומה אינו תלוי בקידוש יהושע בתור מחנה ישראל, אלא עומד בפני עצמו.²

לעומת זאת, מדברי התוספות נראה שעצם קדושתן של ערים מסוימות כערים מוקפות חומה היא הגורמת לכך שדיןן הוא כשל מחנה ישראל. כך כתבו התוספות לגבי שילוח מצורעים מערים המוקפות חומה:

וא"ת: מנלן [=שמצורעים משתלחים מערים מוקפות חומה] הא לא כתיב בית חומה גבי אדם מצורע?

ואומר הרב רבינו יצחק דגמרינן "חוץ למחנה מושבו" דכתיב ביה במצורע ממושב דכתיב "בית מושב עיר חומה".

(תוספות, ערכין לב ע"ב, ד"ה וקדשו)

מדברי התוספות עולה אפוא שאת הערים המוקפות חומה לא קידשו באופן מיוחד כדי שיהפכו למחנה ישראל – שהרי אם היו מקדשים אותן במיוחד, הייתה מתבטלת קושיית התוספות – ולכן נדרשת מעין גזירה שווה המלמדת שמשלחים מצורעים מערים המוקפות חומה. נראה שגם התוספות סוברים שעיר מוקפת חומה נחשבת כמחנה ישראל, וזהו מה שמלמדת הגזירה השווה, וכך מפורש בדבריהם במסכת סנהדרין (מב ע"ב, ד"ה בית): "דכל עיירות המוקפות חומה יש להם דין מחנה ישראל כדתנן בפרק קמא דכלים".

דעה שלישית בעניין זה היא דעתו של רש"י. בפסחים סז ע"א כתב רש"י לגבי "מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו":

מחיצה שנאסר ליכנס בה, דהיינו לפנים מחומת כל ערי ישראל, כדאמר לקמן מצורע משתלח חוץ למחנה ישראל.

2. כלומר אפשר להבין שקדושת ערי חומה כמחנה ישראל היא דין דאורייתא (שכן המקום המוקף חומה יש לו דין מחנה ישראל) אולם מדברי הר"ש נראה שקדושת מחנה ישראל תלויה באדם המקדש, ויהושע הוא זה שקבע מקומות מסוימים – ערים המוקפות חומה – בתור מחנה ישראל, ולא שזהו דין תורה. זהו תורף ההבדל בין שיטת הר"ש לבין שיטת רש"י המובאת להלן: לפי רש"י דין תורה הוא שלערי ישראל יש דין מחנה ישראל, ואילו לפי הר"ש אין זה דין תורה אלא הדבר תלוי בקביעתו של יהושע.

מדברי רש"י עולה שמחנה ישראל היינו ערי ישראל, כלומר המקומות שבהם עם ישראל חונה או דר; אלא שרק ערים המוקפות חומה מוגדרות כ"מחנה"³. ראייה להבנה כי חומה מגדירה "מחנה" עולה מדברי רש"י במקומות אחרים.⁴

קדושתן של ערים המוקפות חומה היא אפוא כקדושת מחנה ישראל ובטעם הדבר נחלקו הר"ש, התוספות ורש"י. מעתה עלינו לברר את היחס בין קדושת ערים מוקפות חומה לבין קדושת ירושלים.

ג. איסור אכילת קדשים קלים ומעשר שני בערים המוקפות חומה

במסכת כלים (פ"א מ"ח) נאמר כי "לפנים מן החומה מקודש מהם [=מערים המוקפות חומה] שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני". בערים המוקפות חומה אסור אפוא לאכול קדשים קלים ומעשר שני, ויש להבין מדוע. נעמוד תחילה על מקור דין אכילת קדשים קלים בירושלים.

בגמרא במסכת זבחים (נה ע"א) נאמר:

ת"ר: "את חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור" – אמר רבי נחמיה: וכי ראשונים בטומאה אכלום! אלא 'טהור', מכלל שהוא טמא, טהור מטומאת מצורע וטמא מטומאת זב, ואיזה זה? זה מחנה ישראל.

רש"י על אתר (ד"ה טהור) כתב: "ואיזה זה זה מחנה ישראל – במדבר כל דגל בתוך אסיפת דגלו, ובית עולמים תוך ירושלים". מכלל הדברים עולה כי אכילת קדשים קלים אפשרית גם במחנה ישראל ולכן ניתן לאוכלם לפנים מן החומה. כיוצא בזה כתב רש"י גם בהמשך המסכת (זבחים קיב ע"ב, ד"ה לפנים מן החומה): "של ירושלים, שהיא במקום מחנה ישראל שבמדבר, כדכתיב ואכלת שם לפני ה'". לכאורה, אכילת קדשים קלים תלויה בהגדרת המקום כמחנה ישראל ולפיכך יש לתמוה: מדוע נאסרה בערים המוקפות חומה?

נראה שאפשר להציע שתי תשובות עיקריות לשאלה זו. אפשרות אחת היא שמדובר בבעיה טכנית: המעבר ממקום המקדש לעיר מוקפת חומה (שאינה ירושלים) יגרום לפסילתו של הקורבן בדין "יוצא" ולכן בלתי-אפשרי לאכול קדשים קלים בעיר שאינה ירושלים, כלומר בעיר שאינה סמוכה למקום הקרבת הקורבנות. לפי זה, לו יצויר שירושלים

3. במסכת זבחים (ק"ז ע"א, ד"ה אלא מאי) כתב רש"י: "אין שם קבע מחנה והרי הוא כשדה בעלמא", כלומר כדי שמקום יוגדר מחנה צריך שיהיה זה מקום קבע המוגדר לפי מחיצותיו. גם הלשון "לפנים ממחיצתן" מורה כי המחיצה היא המגדירה "מחנה". כיוצא בזה עולה מלשון רש"י במסכת מנחות (צה ע"ב): "כשהוגלל הפרוכת אין מחיצה לטמאי מתים להשתלח".

4. להבהרת ההבדל בין שיטת רש"י ושיטת הר"ש, ראו לעיל הערה 2.

המקודשת תורחב עד קצה גבולה של עיר מוקפת חומה – יהיה אפשר לאכול בה קודשים קלים.⁵

אפשרות שנייה היא שמדובר בבעיה עקרונית: יש פסול עצמי בערים המוקפות חומה ואכילת קודשים קלים בהן אינה כשרה כל עיקר. סברה זו נתמכת מלשון המשנה הנזכרת המדברת על קדושה יתרה שיש בירושלים על פני ערים המוקפות חומה. יתרה מזאת: סברה זו נתמכת מדינו של מעשר שני שאף הוא אינו נאכל בערים המוקפות חומה הגם שאין שייך בו כלל פסול "יוצא".⁶ אלא שאם כך הם פני הדברים יש להבין מדוע נשתנה דינן של ערים מוקפות חומה? מהו ההבדל המהותי בינן לבין ירושלים?

במסכת כלים פירשו הר"ש והרמב"ם כי אין לאכול קודשים קלים ומעשר שני מחוץ לירושלים משום שהתורה ציוותה לאוכלם במקום אשר יבחר ה', כלשונה: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם... והבאתם שמה... ואת מעשרותיכם... ובכורות בקרכם וצאנכם... לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך..". (דברים יב, יז), וכיוצא בזה בפסוק "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו ונתתה הכסף בכל אשר תאווה נפשך..." (שם יד, כו). בפסוקים מבואר אפוא שיש לאכול קודשים קלים ומעשר שני ב"מקום אשר יבחר ה'", כלומר דווקא בירושלים, אלא שעדיין מדוע ירושלים נחשבת ל"מקום אשר יבחר ה'": אם היא מוגדרת כך משום שהיא מחנה ישראל, הרי שגם ערים המוקפות חומה הם מחנה ישראל!

אפשר היה להציע כי קדושת ירושלים מורכבת משתי קדושות: (א) המקום אשר יבחר ה'; (ב) מחנה ישראל, וכי לשם אכילת קודשים קלים ומעשר שני נדרשות שתי הקדושות. אלא שמדברי רש"י שהובאו לעיל לא נראה כך. מדבריו עולה כי אכילת קודשים קלים ומעשר שני לפני מן החומה אפשרית רק משום שזהו מחנה ישראל. אם טעם היתר האכילה הוא מחמת דין "המקום אשר יבחר ה'", לא מובנת הראיה שהביא רש"י מהפסוק "ואכלת שם לפני ה'" לאפשרות האכילה במחנה ישראל. אכן, אם נשוב לסברתנו הקודמת, כלומר שעיקר העניין הוא שמדובר במחנה ישראל, שבה קושייתנו למקומה: מפני מה אין אוכלים מעשר שני בערים המוקפות חומה?

התוספות (שבועות טו ע"א, ד"ה ויוצא) כתבו "ואם תאמר הר הבית היכי קדיש וכו', ויש לו קדושה בפני עצמו שהוא מחנה לויה". מדבריהם עולה כי לדעתם גם את הר הבית

5. וכך כתב הקרית-ספר (הל' בית הבחירה ז) לגבי קודשים קלים, אולם לגבי מעשר שני כתב "משום דכתיב 'והבאתם שמה וגו', ולא תוכל לאכול בשעריך וגו'". דברים אלה תמוהים שהרי בפסוק זה נאמרו גם קודשים קלים, ואכן גם בעל "אוצר הספרי" (עמ' נט) נותר בצע"ג על דברי הקרית-ספר הללו.

6. כן יש לעיין משחיטת התודה ולחמה בעיר המוקפת חומה: אם זהו פסול יוצא, אזי כאן לא שייך לפסול ויקדש הלחם. בעל "אוצר הספרי" (נא ע"א; נה ע"ב) הביא ראיה זו ודן בה.

קידשו כירושלים בתור מחנה לוי. אם נומר שעיקר קידוש ירושלים נעשה בתור "המקום אשר יבחר ה'", ולא בתור מחנה ישראל, אם כן מניין לתוספות שקידשו את הר הבית, שהרי בשביל זה די בקידוש ירושלים, שכוללת את הר הבית. על כורחנו שלדעתם קידשו את הר הבית בתור מחנה לוי,⁷ ואת ירושלים בתור מחנה ישראל.

ד. תלות מחנה ישראל במחנה שכינה

כדי לעמוד על יסודותיו של דין זה עלינו להקדים ולבאר תחילה מהו היחס בין מחנה ישראל ומחנה לוי לבין מחנה שכינה. בלשון אחרת: האם מחנה ישראל ומחנה לוי תלויים במקדש? האם רק מחמת מחנה שכינה, מתקיימים סביבו מחנה לוי וסביבו מחנה ישראל (ואילו בטל הראשון, בטלים כמאליהם האחרונים) או שמא קדושתם היא קדושה עצמית ובמקום שמקדשים אותם בתור מחנה לוי ומחנה ישראל, יש להם קדושה גם מבלעדי המקדש?

כמה מקורות מורים שקדושת מחנה ישראל תלויה ועומדת בקדושת מחנה שכינה. במסכת זבחים (קיב ע"ב, ד"ה קדשים קלים בכל מקום), בקשר לארבע עשרה שנים שבהן כבשו את הארץ וחילקה, כתב רש"י "דכיון שבטלו הדגלים והן היו הולכים בכל הארץ לכבשה, ולא היתה חנייתן סביבות המשכן, בטלה קדושת מחנה ישראל". מדברי רש"י עולה באופן ברור שקדושת מחנה ישראל מתקיימת רק סביב למשכן.

כך עולה גם מדיוקה של הגמרא במסכת זבחים (סא ע"ב; קטז ע"ב) שבשעת סילוק המחנות היה צריך להתבטל מחנה ישראל אם לא משום שכתוב "ונסע אהל מועד" – אע"פ שנסע, אוהל מועד הוא.⁸ השכינה והמקדש הם המעניקים אפוא קדושה למחנה לוי ולמחנה ישראל החונים סביבם.⁹

7. אלא אם נאמר שקידשו את ירושלים בשתי קדושות: בקדושת "המקום אשר יבחר ה'", ובקדושת מחנה ישראל, ואם כן את הר הבית קידשו רק בתור מחנה לוי. אלא שלסברה זו אין מקור ועל כורחנו שעיקר הקידוש נעשה בתור "המקום אשר יבחר ה'", וממילא לא ייקשה מקדושת הר הבית. 8. אלא שמחנה שכינה בטל כמבואר בתוספות, שם סא ע"א, ד"ה קדשים, ע"פ הגמ' במנחות צה ע"א. בכך מיושבת לשון התוספות, זבחים ס ע"ב, ד"ה מאי קסבר: "דהא ירושלים לא נתקדשה אלא בשביל הבית, ואיך יתכן שקדושת הבית תבטל וקדושת ירושלים קיימא"; עיין שם. 9. אולם מדברי מחבר "אוצר הספרי" (עמ' נט, ד"ה ולהנ"ל) נראה שלדעתו קדושת מחנה ישראל אינה מחמת הבית. כיוצא בזה נראה מדבריו במקום אחר (שם, עמ' מז ואילך) שלפיהם קדושת מחנה ישראל קודמת לקדושת מחנה שכינה, ורק אחר שחלה קדושת מחנה ישראל חלה קדושת מחנה שכינה. על דברים אלה יש להקשות מהוכחתנו שאדרבה מחנה שכינה הוא הנותן קדושה למחנה ישראל, וכן מסוגיית הגמרא בזבחים קטז ע"ב שביקשה לומר שבשילה שאין קדושת מחנה ישראל ויש קדושת מחנה שכינה ולויה ע"ש.

תלות זו מבהירה היטב מדוע רק ירושלים היא מחנה ישראל, "לפני ה'", וגם "המקום אשר יבחר ה'". "המקום אשר יבחר ה'" כולל את שלושת המחנות – מחנה שכינה, מחנה לוייה ומחנה ישראל – ורק שם ניתן לאכול קודשים קלים ומעשר שני. על כורחנו לומר אם כן כי בין ערים המוקפות חומה לבין ירושלים קיים הבדל – ונבקש עתה לבררו.

ה. טעם ההבדל בין ירושלים לערים המוקפות חומה

הסבר ההבדל בין ירושלים לערים המוקפות חומה תלוי ועומד בטעמה של קדושת האחרונות. כאמור לעיל, מדברי הראשונים עולים שלושה נימוקים שונים לקדושת ערים המוקפות חומה; ולפיכך עלינו לעקוב אחר שלושה נימוקים אלה ולבאר לאורם את ההבדל בין ירושלים לערים המוקפות.

תוספות

על פי דברי התוספות שהובאו לעיל נראה שערים המוקפות חומה אינן מחנה ישראל ממש, כיוון שאינן ממוקמות סביב למקדש, אלא שהתורה נתנה לערים אלו דין מחנה ישראל. לכן כשמקדשים אותן, אינן עושים זאת בתור מחנה ישראל, אלא בתור ערים המוקפות, וממילא הן קדושות כמחנה ישראל.

אם כנים הדברים, מובן היטב ההבדל בין ירושלים לערים המוקפות חומה. ירושלים היא מחנה ישראל ממש, וסובבת את מחנה שכינה, ולכן נחשבת כ"מקום אשר יבחר ה'" ואפשר לאכול בה קודשים קלים ומעשר שני. לעומתה, ערים המוקפות חומה אינן מחנה ישראל ממש, שהרי אינן נמצאות סביב השכינה, ולפיכך אינן בכלל "המקום אשר יבחר ה'" ואיסור "לא תוכל לאכול בשעריך" חל עליהן.

ייתכן גם שלפי התוספות, קדושת ירושלים כמחנה ישראל אינה קשורה להיותה מוקפת חומה מימות יהושע – ואף אם לא הייתה מוקפת חומה מימות יהושע, הייתה מחנה ישראל – אלא לקדושה שקידשוה דוד ושלמה כמחנה שסביב למחנה שכינה. אם סברה זו נכונה, הרי שיתיישבו אל נכון דברי התוספות במקום אחר (ברכות ה"ב, ד"ה הא לן) שכתבו "דשילוח מחנות לא היה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג ובתי ערי חומה"¹⁰. אם נאמר שירושלים וערים המוקפות חומה שוות בקדושתן, הרי שיש לומר כי גם מירושלים בטלה קדושת מחנה ישראל בזמן שאין היובל נוהג, ואם כן בבית שני לא נהג מחנה ישראל! אכן,

10. אומנם רש"י על אתר חולק; והריטב"א כתב שיש להבחין בין שילוח מחנות לבין דין בתי ערי חומה ע"ש, כלומר קדושת מחנה ישראל אינה תלויה בערים המוקפות חומה, אולם נראה שכוונת הריטב"א היא שקדושת ערי חומה אינה תלויה ביובל, ורק דין בתי ערי חומה תלוי ביובל, ולכן אף שבטל היובל ולא נהג דין בתי ערי חומה, מ"מ קדושת ערי חומה קיימת ולכן יש בהן דין שילוח מחנות.

נראה שכל דבריהם אמורים לגבי ערים המוקפות חומה, ורק קדושתן תלויה ביובל, אולם קדושת ירושלים ודאי אינה תלויה ביובל וקיימת ועומדת גם בזמן שאין היובל נוהג.¹¹

רש"י

כאמור לעיל, מדברי רש"י נראה שערים המוקפות הן מחנה ישראל ממש. אף שהוכחנו שמחנה שכינה נותן קדושה למחנה ישראל, אפשר שרש"י סבור שכל הערים המוקפות הן סביב המקדש, כלומר שהמקדש נמצא בלב הארץ וכל הערים הן סביבו.

נראה כי לפי רש"י, אכילת קודשים קלים ומעשר שני הותרה רק בירושלים משום שלעניינים אלו נדרש דמיון למצב במדבר: כשם שבמדבר הותרה אכילת קודשים קלים רק במחנה ישראל הסובב את המשכן, כך בארץ ישראל הותרה אכילת קודשים קלים ומעשר שני רק בירושלים. כך עולה גם מדקדוק לשונו שהובאה לעיל: "לפנים מן החומה – של ירושלים שהיא במקום מחנה ישראל שבמדבר" (זבחים קיב ע"ב). ייתכן שמסיבה זו הביא רש"י את הפסוק "ואכלת שם לפני ה'" – המלמד שמן ההכרח שאכילה זו תהיה בירושלים, הסובבת את המקדש ונחשבת "לפני ה'".

לפי הסבר זה, באופן עקרוני קדושת ירושלים שווה לקדושת ערים המוקפות חומה; ולפיכך כשבטלה קדושת ערים המוקפות, בטלה גם קדושת ירושלים.¹²

כעין הדברים הללו כתב האבני-נזר באופן כללי:¹³

11. כיוצא בזה כתב הצ"ח על אתר אך הוא לא ביאר את טעם החילוק בין ירושלים לערים המוקפות. אכן, העינים-למשפט (שם) כתב שלתוספות בטלה קדושת מחנה ישראל גם מירושלים (אולם לכאורה אפשר לדחות את ראייתו, שכן מזה שאמרה הגמרא "הא לן" משמע שזה בכל א"י ולא רק בירושלים). על דבריו יש להקשות: הלוא עזרא קידש את ירושלים בתור מחנה ישראל (אלא שלשיטתו לכאורה לא קשה, שנראה שסובר שעזרא לא קידש אותה בתור מחנה ישראל אלא בתור עיר אשר בחר ה')? ועוד: איך אכלו קדשים קלים בירושלים בבית שני הרי בטלה קדושת מחנה ישראל? והרי אכלו פסח בירושלים בבית שני, ואכילת קודשים קלים תלויה במחנה ישראל? אפשר שיש לדחות קושיות אלו ואפשר שכל דבריו אינם אלא אליבא דרבנו תם (תוספות, גיטין לו ע"א, ד"ה בזמן שנהג יובל בבית שני), מכל מקום נראה נלע"ד כפי שכתבתי.
12. ואף שבירושלים אין חלים דיני ערי חומה (כמבואר בערכין לב ע"ב), הרי שטעם הדבר הוא שירושלים לא נתחלקה לשבטים (כפי שכתב רש"י, שם) אולם סוף כל סוף הרי היא מכלל ערי ישראל.
13. כיוון שהאבני-נזר לא תלה דבריו בדעת רש"י, אפשר שיש להקשות עליו מדברי התוספות ולתמוה מדוע לא בטלה קדושת ירושלים בזמן בית שני שבו לא נהג היובל. ייתכן שדבריו אינם אמורים אליבא דתוספות. אין נראה לתרץ שגם לדבריו יש הבדל בין ערים המוקפות לירושלים – שערים המוקפות קדושתן בתור מחנה ישראל משום שהם מוקפות חומה, וירושלים אינה קדושה מטעם זה אלא מצד עצמה – כי אם כך, מניין לו שכשבטלה קדושת ערים המוקפות חומה בטלה גם קדושת מחנה ישראל מירושלים. לכן נראה שלדעתו גם קדושת ירושלים נובעת מהיותה מוקפת חומה. כמו כן נראה שהאבני-נזר הבין את דברי הר"ש הנ"ל באופן אחר – שלא כפי שכתבנו לעיל – ולדעתו כך

ומ"מ למדנו דמה שנאכלים קדשים ומע"ש בירושלים היא מחמת שתי קדושות: קדושה אחת שהיא מחנה ישראל כמו שאר עיירות המוקפות חומה; והשנית מחמת שהיא קרובה למקדש ומקיפתה, וכן מחנה ישראל שבמדבר ודו"ק. (שו"ת אבני נזר, יו"ד, סימן תלד, אות ו)

כמבואר שם, האבני-נזר סובר שאם בטלה קדושת ערי חומה, בטלה גם קדושת מחנה ישראל מירושלים.

מדברי האבני-נזר מבואר שלדעתו שווה קדושתן של ירושלים ושל ערים המוקפות חומה, בתור מחנה ישראל, אלא שלירושלים יש מעלה נוספת מחמת סמיכותה למקדש. מדבריו נראה גם כי לדעתו ירושלים היא מחנה ישראל משום שהיא עיר מוקפת חומה.¹⁴

בשולי הדברים יש להציע הסבר נוסף אליבא דרש"י להבדל בין קדושת ירושלים לקדושת ערים המוקפות חומה. אפשר שישנם שני סוגי מחנה ישראל: (א) מחנה ישראל הסובב את מחנה שכינה וקדושתו היא מחמת מחנה השכינה; (ב) ערי ישראל, שקדושת אינה מצד היותם סובבים את מחנה השכינה אלא מצד שהן ערי ישראל ומוקפות חומה. בקדושתה של ירושלים אין כלל מדין ב' – שהרי אין בה דין ערי חומה (כמבואר בערכין לב ע"ב) – אלא מצד דין א', ולכן רק בה אוכלים קודשים קלים ומעשר שני. מאידך-גיסא, דין ב' אינו תלוי כאמור במחנה שכינה ולכן אפשר שגם אם בטלה קדושת ערי חומה, לא בטלה קדושת ירושלים.¹⁵

דין התורה שערים המוקפות מתקדשות בתור מחנה ישראל, ולכן סובר שערים המוקפות וירושלים קדושתן שווה.

14. לפי הבנה זו, היינו שקדושת ירושלים נובעת רק מהיותה מחנה ישראל, יש ליישב את דברי רש"י (ערכין לב ע"ב): "וקידשום – מפרש במסכת שבועות דמקדשי לה בשתי תודות ובשיר ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהן וכו'". דברים אלה קשים שכן הסוגיה בשבועות עוסקת בירושלים ולא בערים המוקפות חומה! אכן, לפי דברינו מיושבים הדברים: כיוון שקדושת ערים המוקפות היא קדושת מחנה ישראל, הן וירושלים מתקדשות באותה צורה. כך כתב גם האבני-נזר (שם, אות יא). התוספות בערכין הביאו את דברי רש"י בשבועות שכתב "אבל שאר (ארצות) [עיירות] לא ידעתי היאך היו מקדשין אותן". לדברי התוספות אפשר שיש לומר כפי שכתבנו לעיל, שלידם אף שדין ערים המוקפות כירושלים מ"מ הן אינן מקודשות בתור מחנה ישראל, אלא בתור ערים המוקפות. לרש"י שהביאו אפשר שכיוון שלא שייך בהן קורבנות, לא מקדשים כך.

15. אלא שלפי זה יקשו דברי רש"י (לעיל) לגבי ארבע עשרה שנים שבהן כבשו וחילקו, שבטל בהן מחנה ישראל כיוון שלא היתה חנייתן סביב למשכן. יש לתרץ כי כוונתו היא שלא היו עדיין ערי ישראל, ואולי בגלל זה כתב רש"י שני טעמים: "והן היו הולכים בכל הארץ לכבשה, ולא היתה חנייתן סביבות המשכן".

ר"ש

כאמור לעיל, מדברי הר"ש נראה שטעמה של קדושת ערים המוקפות היא קביעתו של יהושע בו נון; ולפיכך נראה כי הוא סובר שלערים המוקפות חומה יש דין מחנה ישראל ממש. כמו כן מדבריו (כלים א, ז) עולה ששלושת המחנות אינם צריכים בהכרח להיות סמוכים זה לזה בלי הפסק. אף שהוכחנו שמחנה שכינה נותן קדושה למחנה ישראל, מכל מקום אפשר שסובר כפי שכתבנו בדעת רש"י, וכן אפשר שמודה לטעם שכתבנו, לפי רש"י, לכך שאכילת קודשים קלים הותרה רק בירושלים ולא בערים המוקפות.

הסברו של הר"ש קרוב במובן מסוים להסברו של רש"י אלא שיש הבדל ביניהם: לפי רש"י, ערים המוקפות חומה הן מחנה ישראל משום שהן ערי ישראל; ולפי הר"ש משום שכך קידשם יהושע.

אם כנים הדברים, אפשר שאליבא דהר"ש ישנו הבדל בין קדושת ירושלים לקדושת ערים המוקפות חומה: קדושת ערים המוקפות חומה נובעת מקביעתו של יהושע; אולם ירושלים נתקדשה על ידי דוד ושלמה כמחנה ישראל הסובב את המקדש. לכן, גם אם יודה הר"ש לתוספות (ראו לעיל) הסוברים שקדושת מחנה ישראל בערים המוקפות תלויה ביובל,¹⁶ הרי שלדעתו קדושת ירושלים אינה תלויה ביובל משום שירושלים לא נתקדשה בתור עיר מוקפת חומה.

נסכם את דברינו עד עתה:

ירושלים הרי היא לפי כל הדעות מחנה ישראל, אלא שבטעם הדבר נחלקו הראשונים. לפי רש"י, אפשר שקדושתה היא משום שהיא מכלל ערי ישראל ומוקפת חומה או משום שהיא מחנה הסובב את מחנה שכינה. לפי התוספות והר"ש, קדושת ירושלים נובעת מהיותה סובבת את המקדש.

קדושת ערים המוקפות נובעת לפי רש"י והר"ש מהיותן מחנה ישראל: לרש"י משום שהן ערי ישראל, ולר"ש משום שכך קידשם יהושע.¹⁷ לדעתם, בקדושת ירושלים ישנה מעלה נוספת מחמת שהיא סובבת את המקדש. לעומת זאת, לפי התוספות, יש להבדיל בין קדושת ערים המוקפות, שהן רק כמחנה ישראל, בעוד ירושלים היא מחנה ישראל ממש.

16. אלא שלכאורה לר"ש לא שייך לתלות את קדושת מחנה ישראל בקדושת ערים המוקפות, וכשאין היובל נוהג יתבטל דין מחנה ישראל מהם. לדעתו, קדושת ערים המוקפות חומה בתור מחנה ישראל נובעת מהעובדה שכך קידשן יהושע וזו לכאורה אינה תלויה ביובל (אלא אם נאמר שיהושע התנה את קדושת מחנה ישראל שבערים המוקפות בקדושת ערים המוקפות, שכשתבטל מהן קדושת ערים המוקפות יתבטל מהן גם גדר מחנה ישראל).

17. ראו גם לעיל הערה 2.

ו. דעת הרמב"ם

פסקי הרמב"ם

עיון בדעת הרמב"ם מלמד כי הוא סבר אחרת בסוגיה זו. בהלכות בית הבחירה (ו, טז) כתב הרמב"ם:

ולמה אני אומר במקדש וירושלים, שקדושה ראשונה קדושתן לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לעניין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא. לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה. והרי הוא אומר "והשימותי את מקדשכם" ואמרו חכמים אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדין, אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש.

לפי הרמב"ם אפוא קדושת המקדש וירושלים היא "מפני השכינה" ולכן אינה בטלה לעולם. בהמשך הלכות בית הבחירה (ז, יא) הבחין הרמב"ם בין התחומים השונים שבירושלים וכתב:

מפתח ירושלים עד הר הבית כמחנה ישראל, ומפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא שער ניקנור כמחנה לוי, ומפתח העזרה ולפנים מחנה שכינה.

מדברי הרמב"ם נראה שגם קדושת שלושת המחנות אינה בטלה לעולם, משום שהיא תלויה במקדש וכשם ש"שכינה אינה בטלה" – כך קדושתם אינה בטלה. על כך יש לשאול: מדוע קדושת מחנה ישראל לא בטלה והרי הוא אינו מחנה שכינה? מדוע כתב הרמב"ם שקדושת ירושלים היא "מפני השכינה"?

בהמשך אותו פרק, בהלכה יג, כתב הרמב"ם את דינן של ערים המוקפות חומה:

עירות המוקפות חומה מקודשות משאר הארץ שמשלחין מתוכן את המצורעים ואין קוברין בתוכן מת עד שירצו שבעה טובי העיר או כל אנשי העיר, ואם יצא המת חוץ לעיר אין מחזירין אותו לתוכה אף על פי שרצו כולן להחזירו

המשנה למלך על אתר העיר כי "נראה דכל התנאים שהצריך רבינו בפ"ב מהלכות שמיטה ויובל לענין בתי ערי חומה צריכים ג"כ למעלות אלו שכתב כאן". והנה בהלכות שמיטה ויובל (יב, טו) כתב הרמב"ם כך:

אין סומכין אלא על חומה המוקפת בשעת כיבוש הארץ. כיצד? עיר שלא היתה מוקפת חומה בשעה שכבש יהושע את הארץ אף על פי שמוקפת עתה הרי היא כבתי החצרים; ועיר שהיתה מוקפת חומה בימי יהושע אף ע"פ שאינה מוקפת עתה הרי היא כמוקפת. וכיון שגלו בחרבן ראשון בטלה קדושת ערי חומה שהיו בימי יהושע כיון שעלה עזרא בביאה השניה נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותו העת מפני שביאתן בימי עזרא שהיא ביאה שנייה כביאתן בימי יהושע,

מה ביאתן בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר, אף ביאתם בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר.

אם כן, קדושת ערים המוקפות חומה לא קידשה לעתיד לבוא ולפיכך לכאורה ראוי היה שגם קדושת ירושלים – שאף היא מחנה ישראל – תיבטל (ואולי אף קדושת מחנה לוי); ואף שקדושתה מפני שהיא סביב למקדש, מכל מקום הרי זה מחנה ישראל אלא שהוא סביב למקדש.¹⁸ אכן, אפשר היה לתרץ כדלעיל, כלומר שערים המוקפות חומה קדושות כמחנה ישראל, אבל אינן ממש מחנה ישראל, אולם נראה להציע תירוץ כולל יותר ונכון יותר.

אפשר גם ליישב ולומר כי לפי הרמב"ם, ערים המוקפות חומה אינן נחשבות למחנה ישראל, ומשלחים מתוכן מצורעים משום שכתוב "בדד ישב" (כפי שכתב הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש ג, ח, וכן בפיה"מ בכלים א, ח). ואכן בשום מקום לא כתב הרמב"ם שערים המוקפות חומה נחשבות למחנה ישראל, ונראה שטעמו הוא שמחנה ישראל זהו רק המחנה שסביב השכינה.

לפי זה מתבאר ההבדל בין ירושלים לבין ערים המוקפות חומה, אלא שעדיין יש ליישב את השאלה הראשונה: מניין שקדושת מחנה ישראל היא משום השכינה ולכן לא בטלה?¹⁹

ירושלים אינה קדושה מדין מחנה ישראל

לעניות דעתי, מדברי הרמב"ם נראה שקדושת ירושלים אינה נובעת מהיותה מחנה ישראל, אלא מחמת שהיא בכלל "המקום אשר יבחר ה'". ירושלים אינה קדושה משום שהיא בגדר מחנה ישראל אלא משום שמקומה נתקדש יחד עם מקום המקדש – ובעניין זה ראוי לזכור את ההבדל בין המשכן למקדש: בעוד במשכן לא היה צורך לקדש את מקומו, במקדש ישנו צורך לקדש את מקומו.

18. ואכן האבני-נזר (י"ד, סימן תלד, אות ז) סבר שקדושת ירושלים שהיא מחנה ישראל שווה לקדושת א"י, ואם קדושת א"י בטלה ה"ה לקדושת ירושלים ע"ש. עוד יש לציין שראיתי בספרו של הרי"ד סולובייצ'ק, רשימות שיעורים (ברכות סב ע"ב) שכתב "שכל עשר קדושות דאיתא בפ"א דכלים משתייכות לקדושת המקדש, ולכן המשנה שם לא מנתה חלק מהדברים, כיון שאינם מחמת קדושת המקדש" (ע"ש באורך). לפי זה אפשר היה לומר שבירושלים שייך הטעם שקידשה לעתיד לבוא – מפני השכינה – משום שקדושתה היא מחמת המקדש אף שהיא מחנה ישראל; אלא שעדיין קשה מדין של ערים המוקפות חומה שקדושתן אינה לעתיד לבוא אף שהיא מחמת המקדש. יש להעיר כי את קושייתו – מדוע המשנה לא מנתה בקדושת א"י את העובדה שנוהגת בה מצוות התלויות בארץ? – יש לתרץ באופנים אחרים; ע"ש באלהו רבה ובמשנה אחרונה.

19. אכן, אם כנה הצעתנו שערים המוקפות חומה אינן בגדר מחנה ישראל ושילוח מצורעים מהם אינו קשור להגדרת מחנה ישראל, היה מקום לומר שלענין שילוח מצורעים אין צורך בחומה מימות יהושע ודי בקיומה של חומה עתה (כלומר שלא כדברי המשנה-למלך דלעיל), אלא שמהתוספתא (כלים א, יד) נראה שדין שילוח מצורעים שווה לדין בתי ערי חומה. ייתכן שהפסוק "בדד ישב" מתייחס לחומה שבזמן יהושע ולפיכך מצורעים משתלחים רק מעיר מוקפת חומה מימות יהושע.

כמה ראיות לדבר. תחילה, יש להוכיח זאת מן העובדה שבפרק ו של הלכות בית הבחירה עסק הרמב"ם בקידוש ירושלים, ורק בפרק לאחר מכן עסק בשלושה מחנות, ומכאן שקדושת ירושלים אינה משום קדושת מחנה ישראל (אף שהיא "כמחנה ישראל" כלשון הרמב"ם).

כך עולה גם מאי-עיסוקו של הרמב"ם באופני קידושו של הר הבית – בשונה מקידוש ירושלים והעזרה (וזאת על פי הגמרא בשבועות). לדברינו, קידוש ירושלים והעזרה מקדש מקומות אלו בקדושת "המקום אשר יבחר ה'" – הכוללת את כל ירושלים. הר הבית נתקדש בכלל מקומות אלו ולא שייך בו קידוש נפרד משום שהוא בכלל "המקום אשר יבחר ה'". הרמב"ם – כאמור, על פי הגמרא בשבועות – מנה את קידוש ירושלים והמקדש, משום שבכל אחד מהם שייך עניין מיוחד (הקרבה במקדש ואכילת קודשי קודשים; ואכילת קודשים קלים ומעשר שני בירושלים) ואילו הר הבית כלול בקדושת ירושלים.²⁰

לבסוף כך עולה מלשון הרמב"ם בפירוש המשנה (זבחים יד, ח):

קרא את ירושלים נחלה בגלל קביעות קדושתה וקיומה לעולם ועליה אמר הנביא ונחלתו לא יעזב, לפי שכבר אמר בתחלת הענין כי ה' בחר את ירושלים לשכינתו ובחר את ישראל לו יתעלה סגולה, ואמר אחר כך כי ה' לא יטוש את האומה הזו אשר בחר לנחלתו ולא אותו המקום אשר בחרו והוא אמרו כי בחר ה' בציון אוה למושב לו, כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו, כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזב, וכבר באר נצחיות קדושתה ואמר זאת מנוחתי עדי עד.

לכן נראה שירושלים כולה התקדשה בתור "המקום אשר בחר ה'", אלא שבתוך העיר יש שלושה מחנות, ובשונה מהמשכן – שם לא נדרשה קדושת מקום – שלושת המחנות זקוקים להתקדש בקדושת העיר אשר בחר ה'.²¹

לפי הסברנו ברור מדוע אין לאכול מעשר שני בערים המוקפות חומה. גם אם הן קדושות כמחנה ישראל, הרי שהן אינן בגדר "המקום אשר יבחר ה'" ולפיכך לא הותר לאכול בהן מעשר שני. לפי הסברנו ברור גם מדוע קדושתן בטלה. קדושתן תלויה בכיבוש ישראל, ומשבטל – בטלה גם הקדושה. לעומתן, קדושת ירושלים אינה נובעת מן הכיבוש, וגם אם לקחוה מאיתנו הגויים – קדושתה בעינה עומדת.

20. בזה מיושב גם מדוע לא בטלה קדושת ירושלים: גם קדושת זו היא מפני השכינה ו"המקום אשר יבחר ה'" ואין זה רק מחנה ישראל.

21. אפשר שאת מחנה ישראל ומחנה לוייה קידשו בפה, ואפשר שהמחיצות הן היוצרות את שלושת המחנות: מחיצת העזרה מקיפה את העזרה, ומחיצת הר הבית מקיפה אותה, ומחיצת ירושלים מקיפה את הר הבית. מסתבר שצריך קדושת פה לקבוע היכן כל מחנה.

בגמרא (זבחים נה ע"א; וכ"כ רש"י, שם קיב ע"א, ד"ה לפני מן החומה) מבואר שההיתר לאכול קודשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים הוא משום שזהו מחנה ישראל, ולכאורה קשה מן הדברים הללו על תירוצנו. אפשרות יישוב אחת היא שיש צורך בשני תנאים: המקום הנבחר ומחנה ישראל; אולם נראה יותר שלפי הרמב"ם דברי הגמרא נאמרו רק במדבר או בשילה.

לפי הצעה זו, כל הצורך בהגדרת מקום פלוני כ"מחנה ישראל" כדי להתיר בו אכילת קודשים קלים ומעשר שני אמור קודם שנתקדשה ירושלים: במדבר או בשילה. לעומת זאת, בירושלים שמקומה קדוש בקדושת "המקום אשר יבחר ה'", אין צורך בגדר "מחנה ישראל" והקדושה הנזכרת היא המתירה בה אכילת קודשים קלים ומעשר שני.

כך עולה מפירוש המשנה לכלים א, ח (ומה שהזכיר שם מחנות זה רק לענין זבים וזבות).²² כך יש ליישב את השמטתו בפירוש המשנה לזבחים ה, ו (לגבי תודה ואיל נזיר שנאכלים בכל ירושלים) את דברי הגמרא שלמדה מ"תאכלו במקום טהור" שאוכלים במחנה ישראל, וכך יש להסביר מדוע הביא שם את הדרשה המלמדת שאין צורך במקום קדוש (דהיינו עזרה; וממילא נאכלת בכל ירושלים, המקום אשר בחר ה'). כך יש להסביר מדוע בפירוש המשנה לזבחים יד, ח (לגבי אכילת קודשים קלים ומעשר שני לפני מן החומה; ראו לשונו לעיל), לא הזכיר שירושלים היא מחנה ישראל ורק הביא שהיא המקום אשר בחר ה'.

אם כן, לפי הסברנו בעוד לפי יתר הראשונים – רש"י, תוספות והר"ש – קדושת ירושלים היא משום "מחנה ישראל", הרי שלפי הרמב"ם קדושתה היא משום "המקום אשר יבחר ה'" ואין צורך כלל לדין "מחנה ישראל" שנאמר בעיקרו במדבר ובשילה – לענין אכילת קודשים קלים ומעשר שני (אבל ודאי גם בירושלים שייך לענין שילוח מצורעים). אומנם, גם ב"מקום אשר יבחר ה'" יש שלוש רמות קדושה, שלושה מחנות, אך עיקרה של קדושת ירושלים אינו מדין "מחנה ישראל". הוא הדין לגבי ערים המוקפות חומה: לפי רש"י והר"ש הן מחנה ישראל ולפי התוספות הן כמחנה ישראל; אולם לפי הרמב"ם הן אינם לא מחנה ישראל ולא כמחנה ישראל.

הנפקא-מינות של מחלוקת זו הן כדלהלן. לענין ירושלים – לפי הרמב"ם, אין צורך לקדש את הר הבית; ואילו התוספות סבורים שצריך לקדשו. לענין ערים המוקפות חומה, הרי שהמחלוקת הנ"ל משליכה על שאלת חיוב המלקות: מדברי רש"י (פסחים סז ע"א, ד"ה

22. זו לשונו שם: "לגבי אכילת קדשים קלים ומעשר שני לפני מן החומה, הכוונה לחומת ירושלים. אמר ה' בבכור והוא קדשים קלים כמו שנתבאר בחמישי דזבחים לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ואמר במעשר שני והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו ונתתה הכסף בכל אשר תאווה נפשך".

לפנים ממחיצתו) מבואר שמצורע שנכנס לערים מוקפות חומה לוקה (אם לא מטעם ר"ח שם שניתקו לעשה), ולשיטתו שזהו מחנה ישראל ברור כי יש על זה לאו; אולם הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ג, ח) כתב שאין לוקים על כך ונראה שטעמו משום שאין לאו בדבר – וערים המוקפות אינן בגדר מחנה ישראל – אלא רק עשה של "בדד ישב".

הוכחה מסוגיות נוספות

לבסוף, דומה שביאורנו לשיטת הרמב"ם מתיישב עם דבריו בהקשרים אחרים. אפשר שמטעם זה נחלקו הראשונים לגבי מקומו של בית הסקילה. בגמרא (סנהדרין מב ע"ב) נאמר ש"בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות", ומבואר שם שמדובר גם בשאר ערים מוקפות חומה. מדברי רש"י ותוספות על אתר נראה שדין זה הוא מחמת קדושת מחנה ישראל, וכיוון שערים המוקפות דינן כמחנה ישראל – אזי בית הסקילה צריך להיות חוץ להן.²³

מאידך-גיסא, הרמב"ם לא הזכיר שבית הסקילה צריך להיות חוץ לעיר אלא כתב רק שנדרש שיהיה ממוקם במרחק מן העיר:

ומקום שהורגין בו בית דין היה חוץ לבית דין ורחוק מבית דין, שנאמר הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה, ויראה לי שיהיה רחוק כמו ששה מילין כמו שהיה בין בית דינו של משה רבינו שהיה לפני פתח אהל מועד ובין מחנה ישראל.
(רמב"ם, הל' סנהדרין יב, ג)

לכאורה לא ברור מדוע לא פירש הרמב"ם כפירוש רש"י ותוספות, כלומר שנדרש שבית הסקילה יהיה מחוץ לעיר; אולם על פי דברינו, שיטת הרמב"ם מיושבת היטב. כיוון שכאמור מדובר גם בשאר ערים, ולפי הרמב"ם שאר ערים אינן בכלל מחנה ישראל, לכן פירש הרמב"ם שדברי הגמרא עיקרם ריחוק מקום ולא יציאה מחוץ לשלושת המחנות.

אפשר גם שזהו טעם מחלוקת הרמב"ם והר"ש (משנה, כלים א, ז) בפירוש המשפט "עייירות המוקפות חומה מקודשות ממנה... ומסבבין לתוכן מת עד שירצו, יצא אין מחזירין אותו". הרמב"ם פירש (בפירוש המשנה ובהל' בית הבחירה ז, יג) שדברי המשנה אמורים לעניין קבורה, כלומר מסבבים את המת ממקום למקום ואין קוברים אותו בעיר, עד שירצו אנשי העיר, ואם הוציאו את המת מן העיר אין מכניסין אותו לקוברו בעיר, בשביל להרחיק

23. רש"י כתב: "חוץ לשלש מחנות – בירושלים הוא דשייך למימר דאיכא עזרה מחנה שכינה, והר הבית מחנה לוייה, וכל העיר מחנה ישראל, ובבתי דינים שבכל עיר ועיר נמי הוי בית הסקילה חוץ לעיר דומיא דירושלים". התוספות כתבו: "בית הסקילה היתה חוץ לשלש מחנות – היינו בירושלים דאיכא שלש מחנות ובתי דינים שבכל עיר ועיר היתה בית הסקילה חוץ לעיר כדפי' הקונטרס והיינו משום דכל עייירות המוקפות חומה יש להן דין מחנה ישראל כדתנן בפרק קמא דכלים".

את הטומאה מן העיר שלא יטמאו ממנה. לעומת זאת, מדברי הר"ש נראה שלדעתו אסור להחזיר את המת גם לצורך הספד וכיוצא בזה.²⁴ נראה שהרמב"ם והר"ש הולכים בעניין זה כל אחד לשיטתו: לפי הרמב"ם, לערים המוקפות חומה אין קדושת מחנה ישראל ולכן אין איסור להכניס מת לעיר ולא נאסר אלא לקבורו בה (אלא אם ירצו, כדי שלא יטמאו ממנו); ואילו לר"ש, הסבור שזהו מחנה ישראל, אין להכניס את המת לתוך העיר בגלל קדושת העיר.

ז. סיכום

במאמר זה עסקנו בהשוואה בין ירושלים וערים המוקפות חומה בעקבות דברי המשנה בתחילת מסכת כלים. ראינו תחילה שלוש דעות ראשונים לגבי טעמה של קדושת ערים המוקפות חומה (הנחשבות כמחנה ישראל או מחנה ישראל) ולפיכך מצורעים משתלחים מהן. בסוף המאמר ביארנו שדעת הרמב"ם היא שערים אלו אינן קדושת כלל כמחנה ישראל ומצורעים משתלחים מהן מדין "בדד ישב"

בהמשך, עסקנו בטעם ההבדל בין ירושלים לערים המוקפות לעניין אכילת קודשים קלים ומעשר שני. את ההבדל ביארנו לפי שלוש דעות הראשונים הנזכרות: לר"ש ולר"ש, משום שאכילת קודשים קלים ומעשר שני הותרה רק במחנה ישראל הסמוך למקדש, ולתוספות משום שערים המוקפות אינן מחנה ישראל ממש אלא כמחנה ישראל. לבסוף הצענו שלפי הרמב"ם טעם היתר האכילה בירושלים אינו משום שהיא מחנה ישראל, אלא כיוון שהיא "המקום אשר יבחר ה'", מה שאין כן ערים המוקפות חומה.

24. זו לשון הר"ש: "אין מחזירין אותו – מדרבנן, דמדאורייתא שרי אפילו במחנה לוייה כדתניא בפ' אלו דברים (סז ע"א) ובפ' היה נוטל (כ ע"ב) טמא מת מותר ליכנס במחנה לוייה ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפילו מת בעצמו". מדבריו מבואר שהאיסור הוא על עצם הכניסה, ולא על הקבורה, שהלוא אם האיסור הוא רק על הקבורה אז מדוע היה קשה לו מן ההיתר של טמא מת להיכנס למחנה לוייה.

המועדים

במקדש

